

354

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FAKULTA HUMANITNYCH VIED
KATEDRA ETIKY A APLIKOVANEJ ETIKY

Daniela Fobelová a kolektív

Aplikované etiky v kontextoch súčasnosti

Banská Bystrica
2005

Schwábila:

*Edičná rada Fakulty humanitných vied UMB
v Banskej Bystrici.*

Aplikované etiky v kontextoch súčasnosti

Zostavovateľ: doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.

Vedecký redaktor:

doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.

Autori jednotlivých častí:

doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.
prof. PhDr. Pavel Fobel, CSc.
prof. Dr. hab. Andrzej Kiepas
prof. Dr. sc. phil. Gerhard Banse
PhDr. Ľudovít Hajduk, PhD.

Recenzent: doc. PhDr. Vladimír Ďurčák, PhD.

Technická spolupráca:

Ing. Kamila Sklenková

Vydanie: prvé

Vydavateľ: Fakulta humanitných vied
Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica
Bratia Sabovci, Zvolen

ISBN 80-8083-141-6

Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori jednotlivých častí.
Všetky práva vyhradené.
Toto dielo, ani žiadnu jeho časť, nemožno reprodukovať bez súhlasu
majiteľa práv.

Obsah

Úvod	4
I. ETIKA – HODNOTY – ENVIRONMENT	
Daniela Fobelová	
<i>Teoretické a metodické základy environmentálnej etiky</i>	9
1 <i>Východiská environmentálno-etického uvažovania</i>	9
2 <i>Etika zvierat – práva zvierat</i>	30
3 <i>Neantropocentrické etické teórie</i>	35
II. DISKUSIE V SÚČASNEJ APLIKOVANEJ ETIKE	
Pavel Fobel	
<i>Súčasný diskurz v aplikovanej etike (Úvodné poznámky k teórii aplikovaných etík)</i>	55
Andrzej Kiepas	
<i>Princíp zodpovednosti a súčasné dilemy</i>	72
Gerhard Banse	
<i>Etika techniky a etika médií</i>	91
Ľudovít Hajduk	
<i>Etická konceptualizácia problematiky ľudských práv</i>	99

TEORETICKÉ A METODICKÉ ZÁKLADY ENVIRONMENTÁLNEJ ETIKY

Daniela Fobelová

I Východiská environmentálno-etického uvažovania

Je nevyhnutné povedať, že ľudstvo na začiatku dvadsiateho prvého storočia čelí environmentálnej výzve, s akou sa v histórii planéty Zem ešte nestretlo. Z veľkej miery práve vďaka činnosti ľudí planéta čelí takému masívnemu vymieraniu biologických druhov. Prírodné zdroje, ktoré tvoria nevyhnutné podmienky života na Zemi – vzduch, voda a pôda – sú znečisťované alebo ubúdajú alarmujúcou rýchlosťou. Nárast ľudskej populácie je, naproti tomu, exponenciálny. Toxický odpad, ktorý bude trápiť i nasledujúce generácie, sa neprestajne kumuluje po celom svete. Miesta prírodnej divočiny, lesov, mokrín, hôr a pasienkov sú vysušované, vypaľované až do svojho zániku. S deštruktívnym vplyvom ozónovej diery a následkami skleníkového efektu, ktoré vedú ku globálnemu otepľovaniu, ľudská činnosť ohrozuje samotnú atmosféru a klimatické podmienky planéty Zem.

Žiadna racionálne zmýšľajúca bytosť nemôže reagovať na tento vývoj bez zainteresovania.

Zdá sa, že neexistuje jednoduchá odpoveď na tieto súčasné problémy ľudstva. Je však isté, že sme priamo morálne zodpovední za poškodzovanie prírodných objektov.

V prvom rade si musíme uvedomiť rozdiel medzi environmentálnou filozofiou a environmentálnou etikou. S ohľadom na fakt, že filozofi požadujú zafinovanie miesta človeka v prírodnom prostredí, musia si položiť viac ako otázky výlučne etického rozmeru. Témy v metafyzike (príroda a prirodzené alebo prírodné, ontologický status systémov, vzťahy, druhy a pod.), epistemológii (logické vzťahy medzi deskriptívnymi a normatívnymi tvrdeniami), estetike (krása a vnútorná hodnota) a politickej filozofie (spoločenská neposlušnosť a spravodlivosť vzhľadom k životnému prostrediu) nadobúdajú dôležitosť pri tvorbe etiky.

Filozofická etika kladie dôraz na všeobecnejšie otázky týkajúce sa oblasti dobrého života, zdravého humánneho rozvoja, zdravého životného štýlu človeka. Tieto otázky sa vzťahujú na oblasť hodnôt. Nakoľko problémy životného prostredia nastoľujú množstvo hodnotových otázok, ktoré následne ustanovujú normy, podľa ktorých by sme mali žiť, z tejto perspektívy sa nám javia legitímnejšie ako etické problémy. Nie všetky hodnotové otázky zahŕňajú otázky

morálnych hodnôt. Poznáme tiež hodnoty estetické, duchovné a kultúrne, rovnako významné a zasluhujúce si rešpekt.

Etika rieši otázky, ako máme žiť, ako máme konať, akými by sme mali byť.

Filozofi často diskutujú o otázkach morálnych hodnôt z pohľadu záujmov pri rozhodovaní, aké druhy vecí si zaslúžia morálny ohľad. Povedať, že objekt je zaujímavý znamená povedať, že je „zaujímavý pre seba“, „cenný“ podľa svojho práva a je „bohatstvom“ samého seba, „prírodnou hodnotou“ alebo jeho „vlastným dobrom“. Týmto všetkým chcú povedať, že objekt má hodnotu alebo cenu nezávisle od hodnoty alebo ceny, ktorú im pripisuje človek. To znamená, že konáme nesprávne, keď hodnotíme objekty, ktoré majú hodnotu samy o sebe, akoby mali hodnotu len vzhľadom k nám. Tento rozdiel je vyjadrený v nevyhnutnosti rozlišovať medzi inštrumentálnymi hodnotami a hodnotami prameniacimi zvnútra.

Inštrumentálne hodnoty sú funkciou užitočnosti. Objekt, majúci inštrumentálnu hodnotu, má túto hodnotu, nakoľko môže byť použitý na dosiahnutie niečoho iného, majúceho hodnotu. Inštrumentálna hodnota objektu nespočíva v objekte samom, ale v možnostiach, na ktoré môže byť tento objekt použitý.

Uvažovať o prírodných predmetoch ako o „zdrojoch“, znamená prisudzovať im inštrumentálnu hodnotu. V skutočnosti je každý utilitaristický alebo ekonomický návrh založený na inštrumentálnej hodnote prírody.

Súcitný postoj voči inštrumentálnej hodnote životného prostredia môže byť efektívnou politickou stratégiou. Verejná mienka je často najcitlivejšia vo vzťahu k tvrdeniam o strate možností, premenných zdrojov a pod. Environmentálna etika, založená výlučne na inštrumentálnej hodnote životného prostredia sa môže ukázať ako nestabilná. So zmenenými potrebami, záujmami sa bude meniť i využívanie životného prostredia. Z dôrazňovaním čisto inštrumentálnej hodnoty prírody vedie k tomu, že sa životné prostredie stáva rukojemníkom ľudských záujmov a potrieb, čo okamžite vyvoláva nevyhnutnosť vytvoriť rovnováhu medzi súťažiacimi ľudskými záujmami.

Objekt, na druhej strane, disponuje vrodenu – prírodnou vnútornou hodnotou, keď je hodnotný sám o sebe a nie iba pre jeho úžitok. Takáto hodnota vecí je ich vnútornou hodnotou. To, že objekt má vnútornú hodnotu znamená, že je sám osebe dobrom, a to, prečo je dobrý, je nezávislé od vonkajších faktorov. V tomto zmysle sa jedná o hodnotu nájdenú alebo rozpoznanú, nie danú. Nie všetky veci, ktoré oceňujeme, sú hodnotené inštrumentálne. V niektorých veciach vidíme morálny, duchovný, symbolický, kultúrny a estetický

význam. Ceníme si ich pre ne samé, pre to, čo reprezentujú, čo znamenajú, pre to, čím sú, nie pre to, ako sú používané.

Cieľom etiky je zdôrazniť pravidlá a princípy, ktoré môžu určovať naše správanie. Úlohou etika potom je obhájiť toto pravidlo tým, že nám ukáže, prečo by sa všetci racionálni ľudia mali podľa tohto pravidla správať, že poslušnosť voči pravidlám je vo vlastnom záujme každej racionálnej osoby.

Vo všeobecnosti sa za environmentálnu etiku považuje systematický opis morálnych vzťahov medzi ľudskými bytosťami a ich prírodným (prírodným) prostredím. Environmentálna etika predpokladá, že morálne normy môžu a skutočne usmerňujú ľudské správanie voči prírodnému svetu. Teória environmentálnej etiky teda objasňuje, aké sú tieto normy, koho sa týkajú a obhajuje tieto morálne povinnosti. Rozličné teórie environmentálnej etiky ponúkajú rozličné odpovede na tieto otázky.

Niektorí etici namietajú, že naše morálne povinnosti voči prírodnému prostrediu sú iba nepriame, že všetky morálne povinnosti, napríklad pre zachovanie prírodných zdrojov, sú najviac zrozumiteľné v pojmoch morálnej zodpovednosti voči ostatným ľuďom. Antropocentrická etika zastáva názor, že iba ľudská bytosť má morálnu hodnotu. Takto, hoci máme morálnu povinnosť týkajúcu sa prírodného sveta, nemáme priamu zodpovednosť voči prírodnému svetu. Antropocentrická environmentálna etika zahŕňa teda aplikovanie štandardných etických princípov na sociálne problémy ako napr. znečistenie vzduchu, vody, toxický odpad a iné.

K rozšíreniu antropocentrickej etiky dochádza v súvislosti s ohľadom na budúce generácie ľudí ako objekty našej morálnej zodpovednosti. Podstata tohto prístupu ostáva antropocentrickou v tom, že zahŕňa iba ľudské bytosti ako morálne bytosti a zároveň rozširuje naše morálne povinnosti tak, aby zahrnul aj bytosti, ktoré ešte neexistujú.

Iní etici namietajú, že máme bezprostredné povinnosti k prírodným objektom aj iným ako sú ľudské bytosti. Neantropocentrická etika, ako nazývame takúto etiku, priznáva morálnu pozíciu takým prírodným objektom ako sú zvieratá a rastliny. Tento prístup vyžaduje ďalšie rozšírenie a revíziu štandardných etických princípov. Polemiky týkajúce sa etického zaobchádzania so zvieratami a hrozby vyhynutia mnohých rastlín a živočíšnych druhov sú jedny z najznámejších problémov neantropocentrickej etiky.

K ďalšiemu rozvoju environmentálnej etiky dochádza v súvislosti s posunom záujmu z individuálnych konkrétnych živých objektov na „celky“ ako sú napríklad druhy, populácie alebo ekosystémy. Holistická etika zastáva názor, že máme morálne povinnosti voči

Schválila:

Edičná rada Fakulty humanitných vied UMB v Banskej Bystrici.

Aplikované etiky v kontextoch súčasnosti

Zostavovateľ: doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.

Vedecký redaktor:

doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.

Autori jednotlivých častí:

doc. PhDr. Daniela Fobelová, CSc.

prof. PhDr. Pavel Fobel, CSc.

prof. Dr. hab. Andrzej Kiepas

prof. Dr. sc. phil. Gerhard Banse

PhDr. Ľudovít Hajduk, PhD.

Recenzent: doc. PhDr. Vladimír Ďurčik, PhD.

Technická spolupráca:

Ing. Kamila Sklenková

Náklad: 100 ks

Rozsah: 114 strán

Vydanie: prvé

Vydavateľ: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Fakulta humanitných vied

Tlač: Bratia Sabovci, Zvolen

ISBN 80-8083-141-6

Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori jednotlivých častí.

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo, ani žiadnu jeho časť, nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľa práv.

9 788080 831417

ISBN 80-8083-141-6